

Druga, še obsežnejša foto-kronika *Cvetoči klas pelina: slovenski begunci v Avstriji po letu 1945* prikazuje begunsko problematiko skozi daljše časovno obdobje, od maja 1945 do leta 1949 oziroma do odhajanja beguncev v prekomorske države – pravzaprav »slovov«. Veliko večino fotografij je posnel amaterski fotograf Marjan Hočevar, ki se je leta 1956 vrnil domov in s seboj prinesel tudi ves svoj obsežni fotografski arhiv. Velika škoda pa je, da se ni ohranila vsa njegova osebna korespondenca, saj si je ves čas, ko je bil ločen od svoje družine, dopisoval z ženo in sinom.

Nekatere objavljene fotografije so posneli še nekateri drugi fotografi: Franc Šetina, že zgoraj imenovani Marjan Kocmur in še nekateri drugi. Večino gradiva (skoraj 20.000 posnetkov) hrani Rafaelova družba v Ljubljani, ki je tudi poskrbela za to, da je gradivo digitalizirano in tako preko svetovnega spleta dostopno večjemu številu ljudi. Večino gradiva (17.000 posnetkov) jim je pred leti predal avtorjev sin Janez Hočevar.

Zgodovinski oris slovenskega povojnega begunstva, ki je tudi bogato opremljen z opombami in slikovnim gradivom, je pripravila mag. Helena Jaklitsch. Pri izboru in dokumentiranju fotografij sta tvorno sodelovala tudi zakonca Starman iz Špitala, ki sta ta čas tudi sama doživela, deloma pa so podatke prispevali posamezniki, ki so si ogledali »potujočo razstavo begunskih fotografij«. Prva razstava je bila leta 2006 v prostorih Galerije Družina, nato pa se je selila po več krajih Slovenije, v zamejstvu in zdomstvu. Skupno je objavljenih 325 fotografij (nekaj malega tudi barvnih), sicer pa prevladujejo črno-bele fotografije.

Celoten fotografski opus je razdeljen na enajst poglavij, vsako od njih pa uvaja tudi pesem ali prozno besedilo enega od avtorjev, ki so tudi sami izkusili begunsko usodo: dr. Tine Debeljak, Karel Mauser, Marjan Jakopič, Mirko Kunčič, France Papež, Vinko Rode, Bazilij Valentin (pater Bazilij), Vinko Beličič in dr. Vladimir Kos. Poglavja si sledijo v naslednjem vrstnem redu: Novo življenje (taborišča: Vetrinj, Peggetz pri Lienzu, Špital); Delo za preživetje (poklicno delo, obrtne delavnice); Zdravstvena oskrba (zdravniki in medicinsko osebje pri svojem delu); Prehrana (kuhanje in razdeljevanje hrane); Otroci pa so rastle (rojstva, otroci pri igri in pred kamero); Šolanje (otroci pri igri, v vrtcu in v šoli); Kulturna dejavnost (gledališke predstave, pevski zbori, godba, tisk); Šport in skavti (telovadni nastopi, akademije); Versko življenje (taboriščna kapela, obredi, procesije, podelitev zakramentov, smrti); Obiski na Ljubelju, romanja, izleti, praznovanja (srečanja s sorodniki); Slovo in odhod v svet (priprave na izselitev, zadnje slovo in pot v neznanu).

Enako kot pri Kocmurjevi knjigi so tudi na teh fotografijah po večini veseli in vedri posamezniki, ki na vsakem koraku izpričujejo veselje do življenja, pa čeprav skoraj vsakdo izmed njih nosi v srcu spomi-

ne na težke in travmatične vojne in povojne dni. Pri tem jim je veliko pomagala tudi njihova verska pripadnost, saj so le v molitvi in veri v Boga našli uteho in upanje, da bo nekoč bolje in lepše. Velika večina beguncev se je skorajda vsakodnevno udeleževala svetih maš, ob večerih pa so cele družine molile rožni venec. Tudi otroci so v sklopu šolskega pouka imeli verouk in hodili k posebni, šolski maši. Nekako so se begunci poistovetili s Kristusovim trpljenjem in se zaupali v varstvo Brezjanske Marije (njeno podobo je za begunsko kapelo naslikal slikar Friderik Jerina).

Glede na nepregledne množice beguncev, ki jih vidimo dan za dnem na TV ekranih bi lahko celo zapisali, da se nam ponavlja »maj 1945«. Toda pred sedemdesetimi leti so svetovni politiki zmogli toliko modrosti, da so za begunce znali ustrezno poskrbeti – jih namestiti v begunska taborišča, jim priskrbeti hrano in drugo potrebno blago, da so lahko kolikor toliko normalno (skromno!) živeli.

Rozina Švent

Zbornik soboškega muzeja 22–23 (ur. Franc Kuzmič). Murska Sobota: Pomurski muzej, 2015, 258 strani.

Novi zbornik soboškega muzeja je bil širši javnosti predstavljen 3. decembra 2015, na *Ta veseli dan kulture*, skupaj s katalogom Karikature Ladislava Kondorja (avtorica spremnega besedila je Tamara Andrejek). Vsebino, pomen in namen izdajanja zbornika soboškega muzeja je zbranim obiskovalcem, med katerimi so bili tudi nekateri avtorji prispevkov zbornika, predstavil urednik mag. Franc Kuzmič. Tudi tokratna številka z zvonikom v Ivanjševcih leta 1985 na naslovnici, je vsebinsko bogata in raznolika kot vselej doslej, saj vsebuje 8 razprav in člankov, 2 zapisa, 8 poročil in bibliografijo za konec.

Prvi prispevek *Gomilno grobišče pri Mačkovcih*, ki je delo Ive Roš, je obširna študija o dveh gomilah, ki sta bili odkriti leta 1999 med arheološkim pregledom terena pred gradnjo železnice Murska Sobota–Hodoš. Avtorica prispevka je potek izkopavanja in arheoloških plasti rekonstruirala na podlagi podatkov iz terenskega dnevnika in dokumentacije, vse najdbe pa tudi podrobno interpretirala. Kot ugotavlja, sodi gomilno grobišče pri Mačkovcih v skupino manjših grobišč in verjetno predstavlja družinsko grobišče, katerega nastanek se glede na pojav in trajanje oblik posodja postavlja v obdobje 1. polovice 2. stoletja.

Tudi druga razprava v zborniku je arheološka, vezana na *Razvoj keramične tehnologije pri Slovanih ob primerjavi najdišč Kotare-Baza in Grofovsko*. Avtor Marko Pečovnik je podrobneje predstavil rezultate

analiz lončenine z najdišč Grofovsko in Kotare-Baza, ki sta časovno opredeljeni z novo metodo datiranja, temelječo na referenčni tabeli za vzhodne Alpe in korelacijski formuli ustij loncev. Analize so bile opravljene na podlagi podatkov o odlomkih lončenine, katerim je izmeril in določil število, mere, tip, tehniko izdelave, okras in makroostanke. Kot ugotavlja, so razlike med obema najdiščema pravzaprav minimalne, obe najdišči pa težita k enakim vzorcem.

Mihaela Koletnik se je osredotočila na leksiko s pomenskega polja *bolezni* v prekmurskem rogašovskem govoru, ki ga slovenska dialektologija uvršča v prekmursko goričko podnarečje. Rogašovsko besedje je bilo primerjano z gradivom, kartografranim v 1. zvezku Slovenskega lingvističnega atlasa, njegova dokumentiranost in semantika pa preverjeni v Murkovem (1833) in Pleteršnikovem (1894/95) slovarju, Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1995) ter treh slovarjih, ki vsebujejo prekmursko narečno besedje (Slovar prekmurskega beltinskega govora, 1996; Porabsko knjižnoslovensko-madžarski slovar, 2005; Slovar Gornjega Senika, 2009). Na osnovi opravljenih preverb v slovarjih je razvidno, da je besedje iz pomenskega polja *bolezni* v prekmurščini večinoma izvorno slovensko, izrazna pestrost rogašovskega govora pa je v največji meri dokumentirana v SSKJ.

Avtorica prispevka *Plemiške družine na ozemlju Kroga in Bakovcev v 2. polovici 18. stoletja* Gina

Gačević se je poglobila v plemstvo, ki se pojavlja v matičnih knjigah murskosoboške župnije med letoma 1750 in 1800. Iskala je zapise o plemičih in plemiških družinah, ki so bodisi živeli v omenjenih dveh vaseh bodisi so se le udeležili kakšnega obreda (npr. poroke ali krsta kot priče ali botri) ali so jih tam pokopali. Kot ugotavlja, spadajo vsi najdeni plemiči med nižje plemstvo, ki pa je že bilo osebno svobodno pred dodelitvijo plemiškega statusa. Posamezne plemiče in plemiške družine, ki so bili lastniki kmetij ali solastniki ozemlja, je avtorica nazorno ponazorila tudi tabelarno.

Vizitacije zagrebske škofije kot vir za zgodovino dolnjega Prekmurja v 17. in 18. stoletju je bralcem približala in predstavila Klaudija Sedar. Omenjene vizitacije, zapisane v latinščini, namreč odstirajo tedanjo podobo v petih prekmurskih župnijah (v Dolnji Lendavi, Turnišču, Dobrovniku, Bogojini in Beltincih), ki so vse do leta 1777 spadale pod zagrebsko škofijo in v t. i. prekmurski del beksinskega arhidiakonata. Prav zato so te vizitacije izredno dragocena pomoč pri preučevanju zgodovinskih dogodkov in spominov v omenjenem času in prostoru ter izredno pomemben kazalec pri spoznavanju preteklosti, življenja in dela preteklih rodov.

Kako daleč nazaj segajo zametki šolstva v vasi Stogovci, zahodnem delu Občine Apače, ter po čem se je odlikoval in zapisal v zgodovino tamkajšnji šolski proces, je na podlagi arhivskih in drugih ohranjenih dokumentov raziskal Dušan Ščap v prispevku *O zgodovini šolstva v Stogovcih pred drugo svetovno vojno*. Prva šola je bila zgrajena leta 1836, a je pouk potekal že prej, po zasebnih kmečkih hišah premožnejših kmetov. Ker pa je v Apaški dolini vse do konca druge svetovne vojne živelo pretežno nemško prebivalstvo, je bila seveda nemška tudi šola. Tako vse do leta 1921, ko so prišli tja prvi slovenski učitelji. Učni jezik je postal slovenski, kljub temu da so bili vzpostavljeni vzporedni nemški razredi. A spremembe na šolskem področju je spet prinesla druga svetovna vojna.

Borut Juvanec in Andreja Benko sta se lotila *Analize lesenih zvonikov na slovenskem delu panonskega sveta*. Kot ugotavljata, zvoniki na severovzhodu Slovenije označujejo evangeličansko vero, niso cerkvena arhitektura, ampak vaška last, oznanjevali pa so konec dela, poldan in večer. Leseni zvoniki imajo lahko en sam steber, lahko dva, štiri, osem ali dvanajst, predstavljajo pa svojevrsten, organizacijski in arhitekturni fenomen prvotne oblike družbe in skupnega življenja vaške srenje, ki je preživel vse do danes. Nekaj primerov lesenih zvonikov na Goričkem sta tudi izpostavila in podrobneje predstavila, tako na primer zvonik v Domanjševcih, v Selu, na Ocinju, Kamovcih in druge pomembnejše.

Sejme v Pomurju, ki so tam kot oblika trgovanja obstajali že v srednjem veku, je predstavila Mateja Huber. Osredotočila se je na sejmsko dogajanje v Pomurju v prvi polovici 20. stoletja in na sejme,

evidentirane v letu 2012. V prvi polovici 20. stoletja so sejmi kot ustaljena in pogosta oblika kupčevanja po celotnem Pomurju najpogosteje potekali v obliki združenega živinskega in blagovnega sejma, nedvomno pa so bili poleg nakupovalnega tudi pomemben družabni dogodek. Tudi danes sejmi potekajo kot v preteklosti ob nekaterih župnijskih praznikih in ob sejmskih dnevih, iz leta 2006 pa izhajata tudi dva rokodelska sejma. Največ sejmov v Pomurju pa se danes prireja v Murski Soboti, dva letna (Trezino in Miklošovo senje) in dvanajst mesečnih (vsak prvi ponedeljek v mesecu).

Zapisa v zborniku sta prispevala Gregor Kovač in Peter Šraj. Prvi se je poklonil *spominu ob 200. obletnici rojstva evangeličanskega dubovnika, soseniorja in seniorja Janoša pl. Berkeja* (1814–1908), ki je kar 72 let kot duhovnik služboval v Križevcih v Prekmurju. V vseh teh letih je bil izredno spoštovan voditelj svojih faranov tako na duhovnem kot gospodarskem področju, poleg tega se je pomembno udeleževal še v političnem življenju, kot pisatelj in urednik, ustanovitelj fundacije v Sopronu in nasploh kot znana in modra osebnost Slovenske krajine.

Peter Šraj pa je prispeval zapis *Boksarska vstaja na Kitajskem*, pri čemer gre za resnično zgodbo mladega vojaka – mornarja Matije Domjana (1879–1935) iz Dokležovja, ki je služil vojsko v avstro-ogrski mornarici v Pulju, kjer je bila znana ladijska industrija. In v tej daljni deželi je mladi Domjan na vojni ladji od Pulja na Kitajsko in nazaj v Pulj pisal dnevnik o preizkušnjah in življenjskih nevarnostih, katerim je bil tam izpostavljen.

Med Poročili najprej beremo o *Sinagogi Maribor – 518 let pozneje*, kjer nas Marjan Toš popelje skozi dolgo pot najstarejšega ohranjenega judovskega svetišča v vzhodnih Alpah, v kateri se od 2001 vrstijo najrazličnejše prireditve, razstave in koncerti, uporabljajo se kot muzejski prostor in uveljavlja kot novi mestni kulturno-prireditveni center. Tudi drugo poročilo *Ob 70. obletnici množičnih deportacij prekmurskih Judov v taborišča smrti* je napisal Marjan Toš, ki se ob tem vrne v leto 1944. Tedaj je bila namreč Hitlerjeva zahteva po dokončnem uničenju Judov tako rekoč v celoti izpolnjena in to je bil tudi prvi korak na poti dokončnega izbrisa prekmurskih Judov iz javnega in socialnega spomina.

Vsa preostala poročila je zapisal Franc Kuzmič, tako je najprej predstavil fotografsko monografsko publikacijo *Julij Gyula Schönauer – šalovski fotograf*, katere avtor je Mark Krenn. Kot pravi, je obsirna študija dragocen pripomoček o antropološki, družbeni in etnološki podobi Šalovcev z okolico v tridesetih letih 20. stoletja. Druga predstavljena publikacija je *Martinišče v Murski Soboti* avtorja Bogdana Kolarja, ki govori o prvem katoliškem dijaškem zavodu v Murski Soboti, ki je pričel delovati v šolskem letu 1924/25. V nadaljevanju je predstavil zbornik *Prekmurje. Podoba panonske pokrajine*, ki ga je uredila dr.

Maja Godina Golija. Zbornik je vsebinsko zelo pester, saj v prvem delu obravnava etnološko in kulturno podobo, v drugem zgodovinsko in socialno podobo in v tretjem naravne značilnosti prekmurske pokrajine. *Zgodovino zavarovalništva v Pomurju* s kronološkim prikazom razvoja in spremembe na področju zavarovalništva v tej regiji je delo Štefana Obala. Kot pravi Kuzmič, je knjiga neprecenljiv prispevek k zgodovini in osvetlitvi zavarovalstva v Pomurju tudi zato, ker je tovrstno delo prava redkost. V letu 2014 je Pomurje dobilo še eno pomembno publikacijo, *Zgodovino pomurske policije in orožništva*, ki je nastala kot sad več raziskovalcev. Kako so se njihove naloge in pristojnosti skozi čas spreminjale, tudi zaradi zgodovinskih in geografskih okoliščin, na kratko povzame tudi Kuzmič v tem zborniku. Kot zadnje poročilo pa izpostavi še študijo *Harangláb, zvonik, Holzglockenturm*, avtorjev Boruta Juvanca in Andreje Benko. Gre za predstavitev lesenih zvonikov na panonskem območju treh držav, Avstrije, Madžarske in Slovenije kot pomembne kulturne dediščine, ki nujno potrebuje evidentiranje in obdelavo kot tudi strokovno restavriranje in konzerviranje.

Zbornik soboškega muzeja 22–23 zaključuje *Bibliografija*, kjer Franc Kuzmič predstavi obsežno bibliografijo Jožeta Vugrinca, profesorja slovenskega in ruskega jezika s književnostma in dolgoletnega ravnatelja Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota, ki je s številnimi prispevki s področja knjižničarstva in domoznanstva znatno prispeval k prepoznavnosti pokrajine v tem oziru in v tej smeri je nadvse dejaven še dandanes.

Pomurski muzej Murska Sobota je z novo izdajo zbornika spet naredil korak naprej v približevanju pomurske zgodovine širši javnosti, ki preko različnih vsebin tudi na ta način spoznava preteklost, polpreteklost in tudi sedanost pomurske pokrajine. Ponovno, kot vselej do zdaj, je poln tehtnih prispevkov, ki prispevajo k ohranjanju slovenske kulturne dediščine, zato sem prepričana, da bo vsak bralec v njem našel poglavje zase.

Klaudija Sedar

Miha Šimac in Katarina Keber: »Patriae ac humanitati«: zdravstvena organizacija v zaledju soške fronte. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 222 strani.

Leta 2011 je pri založbi ZRC SAZU v sklopu zbirke Thesaurus memoriae (serija Opuscula) izšla knjiga »Patriae ac humanitati«: *zdravstvena organizacija v zaledju soške fronte*, pod katero sta se podpisala Miha Šimac in Katarina Keber. Danes, ko obeležu-